

De eenzijdige coördinatie van de begrotingspolitiek in de EMU

Bart van Riel

De Nederlandse begrotingspolitiek voor de komende jaren staat onder invloed van de integratie van Europees beleid en financiële markten. Aan de ene kant impliceert het in juni 1997 in Amsterdam afgesloten stabiliteitspact dat lidstaten ook na de inwerkingtreding van de Europese muntunie doorgaan met het terugdringen van hun begrotingstekorten¹. Aan de andere kant zet de toename van de kapitaalmobiliteit, mogelijk gemaakt door de groei en integratie van de financiële markten, het belastingstelsel onder druk. Hierdoor wordt het steeds moeilijker om kapitaalinkomsten op nationaal niveau adequaat te belasten en zijn landen gedwongen hierop een antwoord te formuleren. Voor Nederland is dit antwoord vervat in de nota *Belastingen in de 21e eeuw*. Het nieuwe regeerakkoord voorziet een belastinghervorming langs de in deze nota geschetste lijnen in 2001.

Het stabiliteitspact is een uitvloeisel van de vermeende noodzaak tot strakke coördinatie van de overheidsschulden en de financieringstekorten in de EMU. Een dergelijke coördinatie ontbreekt echter op het gebied van de belastingpolitiek. Hier zoeken lidstaten eerder op het nationale vlak dan op het Europees vlak een antwoord op de toename van de kapitaalmobiliteit. De coördinatie van het begrotingsbeleid in Europa is dus eenzijdig gericht op de overheidstekorten en -schulden. In dit artikel staat de vraag centraal hoe dit verklaard kan worden. Achtereenvolgens wordt een antwoord gezocht op de volgende vragen: Is coördinatie op het gebied van de belastingpolitiek noodzakelijk? Kunnen op nationaal niveau toereikende antwoorden op de toegenomen kapitaalmobiliteit

---

¹ Beleidsmedewerker PvdA Euro-delegatie. Met dank aan Alman Metten en twee anonieme referenten voor hun commentaar op een eerdere versie.

¹ Zie hiervoor Studiegroep Begrotingsruimte (1997).

gevonden worden? Is de eenzijdige coördinatie van het begrotingsbeleid terug te voeren op verschillen in Europese besluitvormingsprocedures omtrent enerzijds het schuld- en tekortbeleid en anderzijds de belastingpolitiek? Of stuit coördinatie van de belastingpolitiek op belangentegenstellingen tussen de lidstaten? Welke constellatie van belangen heeft het stabiliteitspact mogelijk gemaakt?

1. Waarom belastingcoördinatie in de EMU?

Coördinatie van beleid is nodig wanneer het optreden van de ene lidstaat gevolgen heeft voor andere lidstaten. Het belangrijkste argument voor de coördinatie van de schuld- en tekortpolitiek door het stabiliteitspact is dat een onverantwoord begrotingsbeleid van een van de lidstaten de geloofwaardigheid van het prijsstabiliteitsbeleid van de Europese Centrale Bank zou ondermijnen². Op het gebied van de belastingpolitiek is het vooral de mobiliteit van het kapitaal dat voor externe effecten zorgt. Door de liberalisatie van het kapitaalverkeer is de kapitaalmobiliteit de laatste jaren toegenomen in Europa. Met de voltooiing van de monetaire unie zullen de transactiekosten verder dalen en verwacht mag worden dat hierdoor de kapitaalmobiliteit nog verder toeneemt.

De toename van de kapitaalmobiliteit heeft twee externe effecten op het gebied van de belastingpolitiek tot gevolg (Inman en Rubinfeld 1996). Het eerste externe effect is dat de kapitaalmobiliteit grenzen zet aan de herverdelende werking van het belastingstelsel van de lidstaten (zie ook Wildasin 1998). Door de dreiging met kapitaalvlucht wordt het moeilijker de lokale voorkeur voor herverdeling te verwezenlijken. Het tweede externe effect is dat de kapitaalmobiliteit tot een te laag niveau van de belastingen op kapitaal in Europa leidt. Vanwege de belasting-geïnduceerde kapitaalvlucht slaan de mogelijke welvaartseffecten van kapitaalbelasting in het land met de laagste belasting neer. Dit geeft de afzonderlijke lidstaten een prikkel om hun belasting op kapitaal te verlagen, waardoor uiteindelijk overal in de Europese Unie kapitaalinkomsten sub-optimaal belast zullen worden, en er het gevaar van een neerwaartse spiraal ontstaat.

Deze externe effecten kunnen tegengegaan worden door toepassing van het vestigingsland-principe. De belasting op kapitaalinkomsten valt dan niet meer toe aan het land waar de kapitaalinkomsten zijn ontstaan, maar aan het land waar de eigenaren gevestigd zijn. Kapitaalvlucht heeft dan geen zin meer (tenzij de eigenaren zelf mee verhuizen). Invoering van het vestigingsland-principe in

² Zie Artis en Winkler (1997). Buiter (1992) en Eichengreen en Wyplosz (1998) bekritisieren de argumenten voor een strikte coördinatie van de tekort- en schuldpolitiek.

Europa impliceert echter zowel een intensieve informatie-uitwisseling tussen de lidstaten als een herverdeling van de belastinginkomsten tussen de lidstaten. Dit bemoeilijkt de toepassing van het vestigingsland-principe op het gebied van de vennootschapsbelasting (vergelijk Cnossen 1998, p. 231). Hier zou belastingconcurrentie eerder kunnen worden tegengegaan door afspraken te maken over minimumtarieven en afspraken over de harmonisatie van de grondslag waarover belasting geheven wordt. Dergelijke voorstellen zijn al in het begin van de jaren negentig door de Commissie Ruding gedaan. Deze voorstellen zijn echter niet verworpen. De lidstaten zijn wel een gedragscode voor ondernemingsbelastingen overeengekomen, die "schadelijke belastingconcurrentie" moet stoppen en uitbannen³. Het betreft hier vooral douceurtjes waarmee buitenlandse ondernemingen worden gelokt. Of dit toereikend is om belastingconcurrentie tegen te gaan valt echter nog af te wachten.

Op het gebied van de vermogensinkomsten zijn de uitvoeringsproblemen verbonden aan toepassing van het vestigingsland-principe echter geringer (zie Huizinga 1997, p. 91). Het vereist echter wel de medewerking van Luxemburg en Oostenrijk die in het kader van de informatie-uitwisseling over vermogens in Europa hun bankgeheim zouden moeten opheffen. De informatie-uitwisseling op het gebied van de vermogensinkomsten zou gecombineerd kunnen worden met een lage bronbelasting op vermogensinkomsten, die aan het bronland ten goed zou kunnen komen, en aftrekbaar zou zijn in het vestigingsland. Door deze combinatie zouden zowel het bronland als het land van vestiging een direct belang hebben bij de belasting op vermogen (Bovenberg 1998, p. 494).

Met name op het gebied van de vermogensinkomsten wordt het duidelijk dat het voor de afzonderlijke lidstaten steeds moeilijker wordt om vermogensinkomsten adequaat te belasten. Hiervan getuigen de kapitaalstromen die uit Duitsland en Nederland opgang kwamen toen deze landen respectievelijk een bronbelasting op rente-inkomsten en een renterenseignering probeerden in te voeren (Huizinga 1997, p. 81). Duitsland zag zich door de kapitaalvlucht gedwongen de plannen voor de bronbelasting weer in te trekken en probeert nu met drastische maatregelen, zoals spectaculaire invallen door belastinginspecteurs bij de grootste Duitse banken, greep te krijgen op de kapitaalvlucht naar met name Luxemburg. De omvang van het Nederlandse vluchtkapitaal bedraagt inclusief de daarop vergoede rente, naar schatting 70 miljard gulden, wat neerkomt op bijna een kwart van de totale binnenlandse spaartegoeden⁴.

³ Zie *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen*, C2, 6 januari 1998, 1.

⁴ Zie *Belastingen in de 21e eeuw*, p.18.

2. Kunnen op nationaal niveau antwoorden op de toegenomen kapitaal-mobiliteit gevonden worden?

Een van de argumenten voor belastingcoördinatie is dat de toegenomen kapitaal-mobiliteit grenzen stelt aan de herverdeling die landen met hun belastingstelsel willen bereiken. Hoe zijn nu in dit licht de plannen van de Nederlandse regering voor een belastingstelsel in de 21e eeuw te beoordelen? Is hier, onder druk van kapitaalvlucht of de dreiging ermee, sprake van een vermindering van de herverdelende werking van het belastingstelsel?

Het meest opvallende voornemen in *Belastingen in de 21e eeuw* van het kabinet is de introductie van een vermogensrendementsbelasting⁵. De vermogensrendementsbelasting moet het belastingstelsel robuuster maken tegen de toegenomen kapitaal-mobiliteit. Deze kapitaal-mobiliteit bepaalt volgens de nota in sterke mate de wijze waarop in ons belastingstelsel vermogensinkomsten kunnen worden belast en dwingt een lager, proportioneel, tarief op vermogensinkomsten af⁶. Met het invoeren van aparte tarieven voor arbeid- en kapitaalinkomsten sluit de Nederlandse belastinghervorming aan bij eerdere belastinghervormingen in de Scandinavische landen. Deze landen zijn echter nog een stap verder gegaan door alle kapitaalinkomsten - zowel van bedrijven als van particulieren - éénmalig tegen het proportionele tarief van de vennootschapsbelasting te belasten⁷.

De vermogensrendementsbelasting gaat uit van een fictief rendement van 4 procent, waarover vervolgens 25% belasting over wordt geheven. Het resultaat is een belastingdruk op vermogen van 1 promille. Inmiddels is in het regeerakkoord het tarief voor de vermogensrendements-belasting verhoogd naar 30%⁸. De vermogensrendementsbelasting komt in de plaats van de bestaande vermo-

⁵ Om te beoordelen of de voorgestelde belastinghervorming tot een vermindering van de herverdelende werking leidt, zou ook gekeken moeten worden naar de andere elementen van de voorgestelde belastinghervorming: de verschuiving naar de indirecte belastingen; de verlaging van de tarieven; en het vervangen van de belasting vrije som door de heffingskorting. Daarbij zou niet alleen naar de initiële koopkrachtheffingen gekeken moeten worden, maar ook naar hoe op lange termijn de belastinginkomsten door een stijging van de inkomens veranderen - de progressiefactor van het belastingstelsel. Caminada en Goudswaard (1996) laten zien dat de progressiefactor door de voorgaande belastinghervorming - de operatie Oort- flink gedaald is, ondanks initiële koopkrachtneutraliteit. Hierdoor is de herverdelende werking van het belastingstelsel afgenomen.

⁶ Zie *Belastingen in de 21e eeuw*, blz. 22,32 en 64.

⁷ Zie hiervoor Metten en Van Riel (1997).

⁸ Hiermee wordt het tarief van de vermogensrendementsbelasting dichterbij dat van de vennootschapsbelasting gebracht, waardoor arbitrage tussen de vermogensrendementsbelasting en de vennootschapsbelasting minder aantrekkelijk wordt.

gensbelasting en impliceert dat rente- en dividendinkomsten niet meer tegen de progressieve tarieven van de inkomstenbelasting worden belast.

Het lagere tarief op vermogensinkomsten, waarvan vooral de hogere inkomens profiteren (Van Riel en Metten 1995), leidt op zich tot een vermindering van de herverdelende werking van het belastingstelsel. Als compensatie voor de tariefsverlaging wordt echter de belastinggrondslag verbreed zodat de invoering van de vermogensrendementsbelasting inkomens- en budgetneutraal zou kunnen verlopen⁹. De verbreding van de belastinggrondslag bestaat vooral uit het belasten van koerswinsten. Deze worden in het huidige stelsel op particulier niveau onbelast gelaten. In het nieuwe stelsel daarentegen wordt een vermogenstoename door koerswinsten forfaitair belast.

In *Belastingen in de 21e eeuw* werd er vanuit gegaan dat de vermogensrendementsbelasting door de grondslagverbreding per saldo 1,75 miljard méér zou opleveren, die vooral door de hogere inkomens zou moeten worden opgebracht. In de berekeningen werden echter een aantal maatregelen meegeteld die strikt genomen los staan van de introductie van de vermogensrendementsbelasting. Het betreft hier de beperking van de lijfrenteaftrek, de spaarloonregeling en de hypotheek op het tweede huis. Wordt deze grondslagverbreding (opbrengst 3,2 miljard) buiten beschouwing gelaten, dan blijkt de invoering van de rendementsbelasting en de daarmee gepaard gaande afschaffing van de vermogensbelasting en lagere belasting van rente- en dividendinkomsten de schatkist per saldo bijna 1,5 miljard zou gaan kosten (1,75 minus 3,2). Deze lastenverlichting zou nu juist de hogere inkomens ten goede komen (De Kam 1998, p. 46).

Zoals gezegd wordt in het regeerakkoord inmiddels uitgegaan van een tarief van dertig procent, bovendien is de raming voor de belastinggrondslag van de vermogensrendementsbelasting met 100 miljard verhoogd. Volgens berekeningen van het Centraal Planbureau levert dit bijna 2,3 miljard extra op. De vermogensrendementsbelasting zou nu, los van de boven besproken beperking van de aftrekposten, 800 miljoen extra opleveren. Het Centraal Planbureau merkt hierbij wel droogjes op dat 'afgewacht moet worden of deze theoretische opbrengst onder het nieuwe regime ook daadwerkelijk inbaar is' en wijst er in een voetnoot vervolgens op dat de forfaitaire heffing gepaard zal moeten gaan met een 'forse inspanning om de heffing te innen'¹⁰. De stagnerende opbrengst van

⁹ In het regeerakkoord staat te lezen dat "De opbrengst van grondslag verbredende maatregelen worden teruggeluisd naar de schijven die deze opbrengst hebben generereerd". Expliciet wordt vermeld dat dit ook geldt voor de vermogensrendementsbelasting.

¹⁰ Centraal Planbureau, *Economische gevolgen van het concept-regeerakkoord*, notitie voor de informateurs, 98/59, 15 juli 1998, blz. 3 (waar de citaten staan) en blz. 28.

de huidige vermogensbelasting stemt wat dit betreft niet optimistisch. Ondanks de spectaculaire stijging van de aandelenkoersen waardoor de vermogens flink zijn toegenomen, is de grondslag van de vermogensbelasting nauwelijks gegroeid.

Het is bovendien de vraag of de belastinggrondslag ook in het nieuwe regime wel bestand zal zijn tegen kapitaalvlucht. Ondanks de daling van de tarieven blijft er een prikkel om een Luxemburgse bankrekening aan te houden. Zolang Luxemburg immers vasthoudt aan het bankgeheim, waardoor een uitwisseling van informatie over vermogens tussen lidstaten geblokkeerd wordt, zal het aantrekkelijk blijven om vermogenswinsten in het buitenland te laten neerslaan (Bovenberg 1998, p. 494). Zonder Europese coördinatie is dit gat naar het buitenland echter niet te dichten, en moet gevreesd worden dat de beoogde grondslagverbreding onvoldoende zal zijn om de daling van de tarieven te compenseren (zie ook Metten en Van Riel 1998). Bovenberg wijst er tegelijkertijd op dat de invoering van de vermogensrendementsbelasting - die in Europa een vreemde eend in de bijt is - de Europese coördinatie er niet gemakkelijk op zal maken.

Europese coördinatie zal niet alleen nodig zijn om kapitaalvlucht van particulieren te verminderen, maar ook om belastingconcurrentie op het gebied van de vennootschapsbelasting te verhinderen. In *Belastingen in de 21e eeuw* (blz. 188) wordt opgemerkt dat weliswaar de huidige Nederlandse vennootschapsbelasting internationaal concurrerend is, maar dat om deze situatie te continueren 'alert' gereageerd moet worden op de toenemende belastingconcurrentie die rechtstreeks de vennootschapsbelasting raakt. Meer specifiek wordt daarbij verwezen naar de voorgenomen tariefsverlagingen in Engeland, Ierland en Duitsland. Het gevaar dat een 'alerte' Nederlandse reactie, weer tegen-reacties zou kunnen oproepen wordt in de nota niet onderkend¹¹.

3. Argumenten, procedures of belangen?

In mijn ogen kan de eenzijdige coördinatie van het begrotingsbeleid in de EMU niet worden teruggevoerd op het ontbreken van argumenten voor coördinatie van de belasting op kapitaalinkomsten in de EMU. Buitter (1992) gaat nog een stap verder door te stellen dat er theoretisch gezien zelfs betere argumenten zijn voor internationale coördinatie van het belastingbeleid dan voor het tekort- en schuldbeleid.

¹¹ Becker en Kalma (1998) constateren dat in *Belastingen in de 21e eeuw* zonder veel aarzeling voor een politiek van fiscale concurrentie gekozen wordt.

Hoe is de eenzijdige coördinatie van het begrotingsbeleid dan wèl te verklaren? Voor het nemen van Europese maatregelen op belastinggebied is unanimitéit in de Raad van ministers vereist. Deze unanimitéitsverplichting wordt vaak als oorzaak gezien voor de trage voortgang in de belastingdossiers. Met meerderheidsbeslissingen op dit gebied zou meer voortgang bereikt kunnen worden. Het opheffen van de unanimitéitsverplichting vereist echter zelf algehele instemming, wat invoering van meerderheidsbesluitvorming op dit gebied blokkeert. Het is verder twijfelachtig of opheffen van de unanimitéitsverplichting ook wenselijk is. Meerderheidsbesluitvorming in de Raad leidt, wanneer het niet tot co-decisie met het Europees Parlement leidt, tot een groter democratisch tekort, wat zeker op het gebied van de belastingpolitiek tot grote legitimatieproblemen kan zorgen.

Het belang van de besluitvormingsprocedures voor de verklaring van de eenzijdige coördinatie van de begrotingspolitiek kan betwijfeld worden. De verdere uitwerking van de buitensporige tekortprocedure in het stabiliteitspact was volgens het Verdrag van Maastricht immers ook aan algemene instemming gebonden. Dit heeft een snelle voortgang op dit gebied niet in de weg gezeten, ondanks het feit dat het stabiliteitspact diep in de soevereiniteit van de afzonderlijke lidstaten kan snijden. De vraag spitst zich eerder toe op waarom de lidstaten het snel eens konden worden over het stabiliteitspact, terwijl op het gebied van de belastingpolitiek er kennelijk moeilijk overbrugbare belangen tegenstellingen tussen de lidstaten blijven bestaan, die coördinatie op dit gebied bemoeilijken.

Een plausibele verklaring waarom de lidstaten het stabiliteitspact omarmd hebben is dat ze hiermee hoopten de geloofwaardigheid van hun bezuinigingspolitiek binnenlands te vergroten (Artis en Winkler 1997, p. 6; McKinnon 1997). De Europese Commissie (1997, p. ii) spreekt in dit verband van een *"unique opportunity to achieve large gains in credibility"*. Deze belangenconvergentie maakte het mogelijk eenstemmigheid op het gebied van de coördinatie en begrotingspolitiek te verkrijgen. De aanvaarding van het stabiliteitspact is dan ook een goed voorbeeld hoe regeringen de EU gebruiken in een spel op twee niveau's. Regeringen maken afspraken op gemeenschappelijk niveau die gebruikt worden om op binnenlands niveau bepaalde voorstellen sneller aanvaard te krijgen (Moravcsik 1993, p. 515 ev.).

De diepere oorzaak voor de trage voortgang op belastinggebied ligt niet zozeer bij de besluitvormingsprocedures die op dit gebied gelden, maar bij de verschillen in voordelen die lidstaten met samenwerking op belastinggebied kunnen bereiken. Zoals eerder is aangegeven bestaat de koninklijke weg bij de coördinatie van belasting op vermogensinkomsten uit een combinatie van een bescheiden bronbelasting en verplichte informatie-uitwisseling tussen de lidsta-

ten. Een dergelijke combinatie van bronbelasting en informatie-uitwisseling is echter niet in het belang van Luxemburg. Door het bankgeheim en het ontbreken van een belasting op vermogensinkomsten voor niet-ingezetenen fungeert dit land als het belastingparadijs voor vermogenden in de Europese Unie.

Op dit moment ligt er een voorstel van Europees Commissaris Monti op tafel waarin de lidstaten kunnen kiezen tussen een bronbelasting van 20 procent of informatie-uitwisseling. Luxemburg en Engeland hebben echter laten weten niet akkoord te kunnen gaan met dit voorstel omdat ze het voorgestelde tarief van de bronbelasting te hoog vinden. Engeland vreest voor de positie van Londen als financieel centrum omdat de bronbelasting ook wordt geheven over de rente van euro-obligaties, die daardoor onaantrekkelijker kunnen worden voor investeerders¹². Een bescheiden Europese bronbelasting op de vermogensinkomsten zou nog in Luxemburgs voordeel kunnen zijn (Huizinga 1997, p. 82), maar zonder informatie-uitwisseling zou de prikkel tot kapitaalvlucht ook in deze situatie blijven bestaan, en zal dit dus voor andere landen onaanvaardbaar zijn.

Op het gebied van de coördinatie van de belasting op vermogensinkomsten is er dus geen sprake van een gevangenendilemma waar door samenwerking iedereen er beter van kan worden. De situatie waar de voordelen van samenwerking asymmetrisch verdeeld zijn kan tot een oplossing gebracht worden door de lidstaten die bij een gemeenschappelijk beleid dreigen te verliezen, of overtuigd zijn te verliezen, schadeloos te stellen. Een alternatief is dat er grotere druk op Luxemburg wordt uitgeoefend om haar verlies te nemen¹³. Niet alleen binnen de Europese Unie staat Luxemburg onder druk om mee te werken aan het voorkomen van belastingontwijking en fraude, maar ook in OESO- verband komt er meer druk op belastingparadijzen om hun bankgeheimen op te heffen en mee te werken aan informatie-uitwisseling om belastingontwijking te voorkomen (OECD 1998).

¹² Het is de vraag of deze vrees terecht is omdat alleen natuurlijke EU-ingezetenen de voorgestelde bronbelasting zouden moeten betalen. Insituatiele beleggers uit de EU en beleggers buiten de EU zouden de bronbelasting niet hoeven te betalen.

¹³ De Europese Commissie heeft recentelijk aangekondigd Oostenrijk voor het Europese Hof van Justitie te dagen omdat dit land tot nu toe weigert de anonimiteit van spaarrekeningen op te heffen. De anonimiteit geldt in principe alleen voor Oostenrijkse staatsburgers. Er zijn echter meer dan vier maal zoveel anonieme spaarrekeningen als staatsburgers (zie *Financial Times* 16-07-98). Bij de toetreding tot de EU heeft Oostenrijk beloofd de anonimiteit op te heffen.

4. Conclusie

De coördinatie van de begrotingspolitiek in de Europese Unie is eenzijdig op de tekort- en schuldpolitiek van de lidstaten gericht. Op het gebied van de belastingpolitiek schiet de coördinatie tekort. De niet op Europese schaal gecoördineerde belastingherzieningen in een aantal lidstaten dragen het risico van belastingconcurrentie in zich, waardoor de lastendruk verder van kapitaal naar arbeid zal verschuiven, of tot een beperking van de uitgaven dwingt. Bovendien stelt de mogelijkheid tot kapitaalvlucht binnen Europa grenzen aan het waarborgen van de rechtvaardigheid binnen de nationale belastingssystemen.

De verklaring voor de eenzijdige coördinatie van de begrotingspolitiek kan niet in verschillen in de besluitvormingsprocedures die op deze gebieden van toepassing zijn gezocht worden. Zowel de coördinatie van de belastingpolitiek en de tekort- en schuldpolitiek zijn immers beide gebonden aan de eenstemmigheidsvereiste. De eenzijdige coördinatie kan ook niet verklaard worden uit een gebrek aan argumenten voor belastingcoördinatie.

Het zijn vooral verschillen in de convergentie van belangen die in mijn ogen een eenzijdige coördinatie van de begrotingspolitiek voortbrengen. Bij de coördinatie van de tekort- en schuldpolitiek hebben de lidstaten een gemeenschappelijk belang omdat bindende afspraken op Europees niveau hun begrotingspolitiek binnenlands geloofwaardiger maakt. Een dergelijk gemeenschappelijk belang ontbreekt op het gebied van de coördinatie van de belastingpolitiek. Coördinatie van de belasting op kapitaalinkomsten vereist een uitwisseling van informatie in Europa. Dit is echter niet in het belang van Luxemburg, dat hierdoor haar aantrekkelijkheid als belastingparadijs voor vermogenden gedeels zou verliezen.

Literatuur

- Artis, Michael J., Bernhard Winkler, 1997, *The stability pact: safeguarding the credibility of the European Central Bank*, Centre for Economic Policy Research, discussion paper 1688
- Becker, Frans, Paul Kalma, 1998, *De polder-methode, of: hoe het belastingstelsel de 21e eeuw in gaat*, in: Flip de Kam, Frans Becker en Paul Kalma, *Draagkracht onder druk*, Amsterdam
- Belastingen in de 21e eeuw: een verkenning*, Tweede Kamer der Staten Generaal, vergaderjaar 1997-1998, 25810, nr2

- Bovenberg, A. Lans, 1998, Prikkelen doet pijn, *Economisch Statistische Berichten*, 83, 492-495
- Buiter, Willem H., 1992, De budgettaire voodoo van Maastricht, *Economisch Statistische Berichten*, 77, 268-272
- Caminada, Koen, Kees Goudswaard, 1996, Progression and revenue effects of income tax reform, *International tax and public finance*, 3, 57-66.
- Cnossen, Sijbren, 1998, *Reform and coordination of company taxes in the European Union*, in: Peter Birch Sørensen (ed.), *Public finance in a changing world*, Londen
- Eichengreen, Barry, Charles Wyplosz: The Stability Pact: more than a minor nuisance? *Economic Policy*, 26, 67-113
- European Commission, 1997, *1997 annual economic report, growth, employment and convergence on the road to EMU*, COM(97) 27 final, Brussel
- Huizinga, H.P., 1997, *Belastingharmonisatie in de EMU*, in: H. Jager (red.), *De EMU in breed perspectief*, Pre-adviezen van de Koninklijke Vereniging voor de Staatshuishoudkunde 1997, Utrecht.
- Inman, Robert P., Daniel L. Rubinfeld, 1996, Designing tax policies in federalist economies: an overview, *Journal of Public Economics*, 60, 307-334
- De Kam, Flip, 1998, *Belastinghervorming onvermijdelijk, maar linksom of rechtsom?*, in: Flip de Kam, Frans Becker en Paul Kalma, *Draagkracht onder druk*, Amsterdam
- McKinnon, Robert, 1997, EMU as a device for collective rentrenchment, *American Economic Review*, 87, 227-229
- Metten, Alman en Bart van Riel, 1997, Alternatieven voor een duaal belasting systeem, *Economisch Statistische Berichten*, 82, 289-292
- Metten, Alman en Bart van Riel, 1998, Naar een herstel van de rechtvaardigheid van het belastingstelsel, *Socialisme en Democratie*, 55, 165-170.
- Moravcsik, Andrew, 1993, Preferences and power in the European Community: a liberal intergovernmental approach, *Journal of common market studies*, 31, 473-524
- OECD, 1998, *Curbing harmful tax competition, Recommendations by the Committee on Fiscal affairs*, Paris
- Riel, Bart van en Alman Metten, 1995, Vermogenswinsten en inkomensverdeling, *Economisch Statistische Berichten*, 80, 671-673
- Studiegroep Begrotingsruimte, 1997, *Advies aan de Minister*, Tweede Kamer der Staten Generaal, vergaderjaar 1996-1997, 25400, nr1
- Wildasin, David A., 1998, *Factor mobility and redistributive policy*, in: Peter Birch Sørensen (ed.), *Public finance in a changing world*, Londen